

GAFÀUT

Barri del terme de Vinalesa (Horta Val.) (GGRV I, 1017).

Molt popular a València com barri pobre i poc netejat, segons la dita satírica: «En Gafàut / la merda en un canut» (SGuarner, *Els Po. Val. parlen...* III, 94). I Pasqual Pérez escriví en l'*Himne del Famolenc*: «Anys fa ja que domina el Gafàut, / anys fa ja que les uncles són el dret, / anys ja fa que'l ser pobre a llegua put ---» (SGuarner, *El Sector Progressista de la Renaixença Valenciana*, 1978, ed. 1985, p. 37): és a dir que ho prenen com símbol de la gent de mala vida que roba i que agafa... Joc de paraules.

L'aspecte del nom intriga al toponomista: formació evidentment no catalana ni romànica. Deu ser algun arabisme. És conegut, en efecte, l'adj. àrab *qafa* femení de *'aqfa* 'contret, arronsat, retorçut', d'on prové el cast. *gafo* 'dit de les mans contretes del leprós' (i després 'leprós', i gascó *gabét* 'leprós'), DECH III, 17-18 (per a l'àrab, allí 17b33 ss., 55 ss.); i també substantivat *qafa* «panier rond, sans anses», *quffâca* «cabas, panier, piège» (Freytag III, 81 etc.; DECH III, 18a40).

El plural és *qafâat*, amb una *a* velar pronunciada com *ɔ* darrere el *'ain*; per a l'oïda romànica el *'ain* sona com una *a* profunda; i el *qaf* sona com una *g* forta: de manera que això sembla com si sonés *gafaüt*. Imaginarem que sota la influència de *gafa*, i del verb *agafar*, **gafaot*, lloc comparat a unes paneres o cabassos o objecte caragolat, es convertiria en *Gafàüt* induït per la influència dels adjectius com *caparrut*, *tossut*, *barrut*, *rafegut*, *punxegut*. Hi pogué ajudar el NP *gâfût* usual a Algèria (que no té arrel àrabiga, pots ser bereber).

-*Gafull*, *Bini* ~, V. vol. I, 155-6

GAIÀ

Nom del riu que separa el Penedès de la comarca de Tarragona; i nom d'un poble de Bages, i d'altres localitats antigues i modernes, al N. de Barcelona.

A) Riu GAIÀ. *Pron.*: *əl ɡəjâ*, a diversos pobles del seu curs mitjà i inferior, 1930, 1955 etc.

MENCIONS ANT. 978, el bisbe de Bna., parlant del *castrum Albano* ['L'Albà' entre Stes. Creus i el riu] declara: «retineo --- deume et meas dominicaturas quas vocant *Stas. Cruces*, super ripam fluminis *Gaiano*» (L. Bl. d. Stes Creus, § 2.16 = Morera, *Tarr. Cri.* I, § 1); 980: el comte Borrell dona a un Guifre: «castrum de *Capra* --- afr. or. *Pontem de Armentera* --- flu. *Gaiani*, vadit per ipsum fluvium usque *Ripas Rubeas* que sunt subtus ecll. Beati Petri de *Gai[n]ani*, in flumine *Gaiani*» (Udina, *Arch. Cond. S.* XI, § 186, op. 367); 977: «super ripam fluminis *Gaiano*» (Morera, *Tarr. Cri.* I, § 1); 996: «in fluvio *Galliano*» (Morera, *Tarr. Cri.* I, § 3).

1011: «ipso alveo de *Gallâs*» (Cart. St. Cugat II, p. 77); 1023: Berenguer Ramon I, ven propietats d'Al-

bignana, *Alastre*, *Lanciatos*, *Nucis* ['La Nou'], et vadit usque ad flumen *Gallanum* et inde rivus *Terracone*, Valles --- rivum *Gallanum*» (bis) (L. B. S. Creus, § 8.6f i 3f); 1068: flumini *Galani*» (Cart. St. Cugat II, 332); 1077: «ipsa aqua de *Gaiano*» (Balari, *Orig.*, 41); 1118: «Tamarit, Monte Olivo, aqua de <G>*aiano*» (Li. Fe. Ma., 245, I, p. 259); 1151: text igual al de 1118 (Li. Fe. Ma. I, p. 263).

1154, butlla: «ecclesiae St. Petri et Ste. Crucis de *Gaiano*» (Kehr, *Papsturk.*, p. 338); 1160: «aqua de *Gaià*» (L. B. S. Creus, § 91.3); 1160: «ribera de *Gaya* loco vocato ad Stas. Cruces --- Celma --- transit per Stum. Petrum de *Gayà* ad collum de Cabra --- *Gaià* --- aqua de *Gaià*» (o. c., § 87); 1160: «Albà in l. v. Stas. Cruces situs super ripam flum. de *Gaià* --- transit per S. P. de *Gaià* --- aqua de *Gaià* ---» (o. c., § 93); 1165: «rivo de *Rubione* et de *Gaiano* --- rivo de *Gaiano* ---» (o. c., § 117); 1168: «--- Valle de *Peres* --- et unum molinum in *Gaià*, in term. de *Pinana*» (MiretS., *Templ.*, 321, amb cita de Brufaganya); 1170: «--- montis *Macelli* --- in flu. de *Gaiano* ---» (L. Bl. S. Creus, § 143); 1193: «ultra *Gayanum* in terr. ecll. Terrachone» (Vill., *Vi. Li.* xx, 258); 1207: «--- citra *Gaianum*» (BABL I, 233). En el *Libre Blanc de Stes. Creus* es troben encara altres 15 cites del nom del riu, en les mateixes formes, en docs. del S. XIII: 1253: «ecclesias Sti. Petri et Stis. *Crucibus de Gayano*» (Morera, *Tarr. Cri.* II, 81).

El cens de 1359 posa dins la vegueria de Vilafranca, una localitat *Gayans* amb 17 focs, citada després de *Vilobi* i seguida del Montmell, Vila-rodona, Montornès i Creixell (CoDoACA XII, 30); s'ha dit que *Gaians* és una pda. del terme de Bràfim que és un d'aquests, però el plural indica que era el fogatge de tots aquests termes plegats.

Ja n'hi ha alguna notícia en fonts mahometanes, que deu remuntar-se al temps que els moros encara no havien estat del tot expulsats de les riberes d'aquest riu. El Razi li diu *gallân* (*Al-And.* XVIII, 73): font de data mal coneguda, c. al S. x; d'ell és el text adaptat al cast.-port. sota el nom «el moro Rasis» que parlant de Tarragona diu que «va a par de ella el río que corre contra el sol levant», no fem cas de l'afegit erroni «et entra en el río de Ebro»; Alemany (*Geogr.*, p. 34), apunta si es tracta del Francolí, però és clar que és el Gaià; del Razi ho deu treure Yaqut (S. XIV) que grafia àr. *'allân*; però com que les dues inicials *g* i *ç*, en l'alfabet àrab, només es diferencien pel punt superposat, és clar que hem de llegir *gallân*.

B) GAIÀ, poble de Bages, prop del trifini amb Osona i el Berguedà, 6 k. al NE. de Balsareny. *Pron. loc.*: *ɡəjâ* a Manresa i a Canç (Casac. 1920); recordo id. de Pinós de Bgdà. 1930.

MENCIONS ANT. 983: «in *Gallano*» (SerraV., *Pinós Mtpl.* III, 90; Villan., *Vi. Li.* x, 264); en uns plans indatats de la Canònica de Vic, sobre expoliacions de barons, que semblen ser del S. XII «in *Galliâno*» (Villan. VI, 324.4) referit sens dubte a aquest —no pas al (D), com creu Aebischer—, car va darrere *Raia-*